

JADWIGA TOPCZEWSKA, ANNA TWARDOWSKA

Katedra Produkcji Zwierzęcej i Oceny Produktów Drobiarskich, Uniwersytet Rzeszowski
ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów
e-mail: jgancarz@univ.rzeszow.pl

ZACHOWANIA PIELEGNACYJNE U KONI HUCULSKICH UTRZYMYWANYCH SYSTEMEM TABUNOWYM

Badania wykonano w stadzie koni huculskich utrzymywanych w warunkach chowu tabunowego. Stado – ogier i klacze (11szt) ze źrebkami utrzymywane były całorocznie na pastwisku, nie korzystały z pomieszczeń a jedynie z osłon naturalnych (drzewa, krzewy). W czasie prowadzonych obserwacji notowano występowanie zabiegów pielęgnacyjnych, ich rodzaj i częstotliwość. Obserwowane formy pielęgnacji były związane z utrzymaniem czystości skóry oraz pozbyciem się dokuczliwych pasożytów zewnętrznych (owady kłujące). Były to czochranie (o ogrodzenie, krzewy, drzewa), kąpiele błotne, wzajemne skubanie i tarzanie. Nasilenie zabiegów pielęgnacyjnych obserwowano wiosną i w okresie lata, natomiast w okresie zimy notowano je sporadycznie.

Słowa kluczowe: konie huculskie, system tabunowy, pielęgnacja

I. WSTĘP

Obserwacje zachowań zwierząt na pastwisku to najczęściej stosowana metoda badań behawioralnych. Naturalne warunki pozwalają na szczegółowe poznanie określonych zachowań. Prowadzona długotrwała obserwacja daje obraz charakteru oraz psychiki zwierząt [1,6]. Zwierzęta żyjące na wolności swoje zachowania ukierunkowują przede wszystkim na zdobycie pożywienia, zapewnienie reprodukcji oraz odpoczynek i pielęgnację. Potrzeba (popęd) pielęgnacji skóry jest związana z wysoką jej aktywnością. U koni potrzeba ta często zaspokajana jest poprzez tarzanie (masaż skóry pobudzający ukrwienie). Ponadto zwierzęta wykorzystują możliwość spontanicznej pielęgnacji skóry poprzez czochranie się o drzewa, ogrodzenia, wzajemne skubanie się koni. Ukrwienie skóry ma ogromne znaczenie dla sprawności psychofizycznej organizmu konia, co w hodowli powinno przełożyć się na odpowiedni masaż podczas codziennych zabiegów pielęgnacyjnych [1,2,4,8].

Dobra znajomość wszelkich form zachowań jest niezmiernie przydatna podczas użytkowania koni huculskich. Rasa ta, objęta programem ochrony bioróżnorodności, jest coraz powszechniej wykorzystywana, szczególnie w jeździe rekreacyjnej, konnej turystyce górskiej oraz w hipoterapii. Szczegółowe poznanie specyfiki zachowań w warunkach

*Pracę recenzował: prof. zw. dr hab. Marian Budzyński, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

utrzymania systemem tabunowym może być pomocne przy wykorzystaniu zwierząt, zwłaszcza przy rajdach [3,5].

Stąd też podjęto temat przybliżający formy pielęgnacji występujące w warunkach chowu tabunowego, powiązane często w strukturach hierarchicznych z kontekstem społecznym.

II. METODYKA

Materiał badań stanowiło stado koni huculskich utrzymywane w warunkach chowu tabunowego. Stado – ogier i 11 klaczy ze źrebiętami przez cały rok przebywały na pastwisku. Obserwacje zachowań koni prowadzono w godzinach od 8⁰⁰ do 18⁰⁰ przez 3 kolejne dni, w odstępach miesięcznych, w 2006 roku. Notowano rodzaj występujących zabiegów pielęgnacyjnych i czas trwania. Wyszczególniono czochranie, kąpiele błotne, tarzanie i wzajemne zabiegi skórne (skubanie zębami), przy których dodatkowo wyróżniono dobór osobników w pary. Czas trwania poszczególnych czynności podano w minutach i procentach. Zebrany materiał opracowano statystycznie wyliczając średnią, odchylenie standardowe. Ocenę istotności różnic wykonano z wykorzystaniem pakietu statystycznego STATISTICA przy pomocy testu Tukeya.

III. WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

Wyniki uzyskanych badań zestawiono w tabeli 1. Obserwowano formy pielęgnacji związane z utrzymaniem czystości skóry oraz pozbyciem się dokuczliwych owadów. Do zachowań komfortowych powiązanych ze strukturą hierarchiczną należy zaliczyć wzajemną pielęgnację okrywy włosowej. Wykazano głównie skubanie i czochranie się koni, średnio 446,45s i 468,25s. Te formy pielęgnacji uzależnione były również od pory roku. W okresie wiosny (utrata sierści zimowej) i lata (wysoka temperatura otoczenia i obecność owadów) zwiększeniu ulegała potrzeba oczyszczania i drażnienia skóry. Istotnie statystycznie różnice wykazało tylko w przypadku skubania się koni w poszczególnych miesiącach. Zwierzęta średnio tarzały się znacznie krócej, bo tylko 234,25s. Natomiast kąpiele błotne występowały w okresie wiosny i lata. Występowanie tej formy zachowań w okresie wiosenno-letnim sprzyjało oczyszczeniu skóry z sierści zimowej a ponadto było doskonałym zabezpieczeniem przed owadami. Należy podkreślić, że dla okresu letniego charakterystyczne było wyszukiwanie miejsc zacienionych, wśród krzewów i drzew znajdujących się na pastwisku. Konie pasły się głównie od godzin wieczornych do rannych. W ciągu dnia stały w grupach. Konie również ustawiały się równolegle do siebie w pozycji głowa-ogon, co dodatkowo zabezpieczało okolice oczu przed owadami.

Owady w okresie lata zakłócają rytm pasienia i odpoczynku. Pojawiające się formy ochrony to machanie ogonem, potrząsanie głową i tarzanie się [4]. Z tego powodu również zabiegi pielęgnacyjne uległy przesunięciu na godziny wieczorne i ranne, będące poza okresem obserwacji. Potwierdziły to prowadzone wrywkowo dodatkowe obserwacje w godzinach wczesno-rannych oraz wieczornych. Prowadzone obserwacje koni huculskich na pastwisku w miesiącu sierpniu [5] wykazały podobnie największą aktywność zwierząt w godzinach rannych, czynności pielęgnacyjne stanowiły jednak mniejszy przedział czasowy. Notowane były głównie w godzinach południowych.

Do zachowań pielęgnacyjnych w kontekście społecznym można zaliczyć wzajemną pielęgnację okrywy włosowej. Zjawisko to jest u koni oznaką sympatii, wzmacnia więź między osobnikami. Utrzymanie bliskiego kontaktu z innymi osobnikami jest

charakterystyczne dla zwierząt tworzących strukturę hierarchiczną. Jak wykazują badania [7], źrebięta od momentu narodzin uczą się nie tylko podążać za stadem, ale również przejmują wszystkie zachowania obserwowane u osobników dorosłych. Pierwsze zabiegi pielęgnacyjne wykonuje klacz – od wylizania do skubania już starszych sysaków. Głównym natomiast instynktownym odruchem jest naśladownictwo.

Tabela 1 - Table 1

Zachowania pielęgnacyjne (s) obserwowane w stadzie koni huculskich utrzymywanych systemem tabunowym

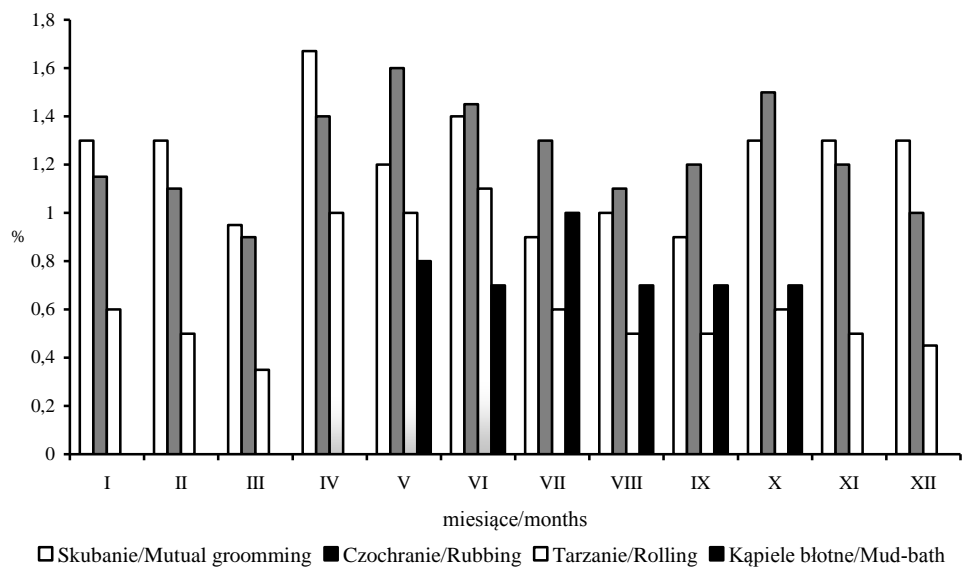
Grooming behaviour (second) observed in Hucul horses keeping in single male group

Miesiąc <i>Months</i>	n	Zabiegi pielęgnacyjne / Grooming behaviour Czas obserwacji od 8 ⁰⁰ do 18 ⁰⁰ – (36000s) / Time observed at 8 ⁰⁰ to 18 ⁰⁰ (36000 second)							
		Skubanie <i>Mutual grooming</i>		Czochranie <i>Rubbing</i>		Tarzanie <i>Rolling</i>		Kąpiele błotne <i>Mud-bath</i>	
		\bar{x}	s	\bar{x}	s	\bar{x}	s	\bar{x}	s
Styczeń <i>January</i>	12	478,00	124,17	415,27	241,48	209,18	99,45	-	-
Luty <i>February</i>	12	460,25	221,00	390,78	202,19	196,99	87,00	-	-
Marzec <i>March</i>	14	345,19 a	124,78	316,68	175,18	128,28	77,16	-	-
Kwiecień <i>April</i>	17	599,00 abc	415,64	496,56	278,23	369,12	124,15	-	-
Maj <i>May</i>	21	445,34	215,64	584,44	278,16	345,78	175,24	278,74	124,16
Czerwiec <i>June</i>	23	498,99	224,45	524,33	325,25	406,65	189,35	245,16	99,67
Lipiec <i>July</i>	23	315,64 b	189,65	479,58	165,54	224,16	68,67	367,25	178,16
Sierpień <i>August</i>	23	365,67	202,18	398,98	256,56	188,25	67,67	248,85	88,16
Wrzesień <i>September</i>	22	315,64 c	165,68	426,26	324,16	168,15	101,65	240,24	135,33
Październik <i>October</i>	18	480,36	315,25	540,66	312,33	225,16	87,65	266,18	202,36
Listopad <i>November</i>	14	478,26	254,66	445,68	215,18	188,36	87,35	-	-
Grudzień <i>December</i>	14	488,54	198,66	368,18	202,45	165,48	105,26	-	-
Ogółem <i>Total</i>	14	446,45	198,56	468,25	267,16	234,25	102,67	274,18	148,26

n - Liczba koni / *Number of horses*

a, b – wartości oznaczone różnymi literami różnią się istotnie przy $p \leq 0,05$ / *means marked with different letters differ significantly at $p \leq 0,05$*

Również koniki polskie utrzymywane w systemie hodowli rezerwatowej [3] podejmują szereg zabiegów pielęgnacyjnych, dotyczących skóry i owłosienia. Oprócz obserwowanych w badaniach własnych skubania i czochrania z upodobaniem tarzają się w piasku oraz bytując nad brzegami jezior wchodzą do wody w okresie wiosny i lata. Zabiegi pielęgnacyjne obserwowane były w ciągu całej doby, jednak większa ich ilość notowana była w ciągu dnia. Stado koni huculskich przy braku piasku na pastwiskach tarzało się na łące lub ziemi.

Ryc. 1 Czas (%) wykonywania zabiegów pielęgnacyjnych przez konie huculskie na pastwisku
Fig. 1. Time period (%) of particular grooming behaviour by Hucul horses during their stay on the pasture

Fot. 1. Skubanie w stadzie koni huculskich (fot. J. Topczewska)
Fig. 1. Mutual grooming In Hucul horses

Fot. 2. Tarzanie się klaczy huculskiej (fot. J. Topczewska)

Fig. 2. *Hucul mare rolling*

IV. PODSUMOWANIE

Obserwowane u koni huculskich utrzymywanych systemem tabunowym zachowania komfortowe wiążące się z odpoczynkiem i pielęgnacją nie odbiegają od tych, które można zaobserwować u koni stajennych. Jednak w tym systemie możliwe jest utrzymanie bliskiego kontaktu między osobnikami, przejawianie sympatii, co jest charakterystyczne u zwierząt określanych jako społeczne. Badania wskazują, iż czynności pielęgnacyjne stanowią istotną część obserwowanych zachowań koni w warunkach naturalnych. Ich występowanie jest także wskaźnikiem poziomu dobrostanu. Realizacja naturalnych zachowań jest natomiast niezbędna dla właściwego ukształtowania psychiki i charakteru koni, istotnego z punktu widzenia bezpiecznego użytkowania. Przykładowe zachowania pielęgnacyjne przedstawiono na fotografiach.

V. LITERATURA

1. Blendinger W.: Wstęp do psychologii konia. Polish edition by JiK. 2002.
2. Jaworski Z.: Ocena warunków etologiczno-hodowlanych koników polskich utrzymywanych w systemie rezerwatowym. Rozprawy i Monografie. Wyd. UWM Olsztyn. 2003.
3. Jaworski Z.: Zachowania komfortowe koników polskich utrzymywanych w systemie hodowli rezerwatowej. Cz.I. Pielęgnacja skóry i owłosienia. Przegląd hodowlany 12. s. 16-18. 2006.
4. Jezierski T., Jaworski Z.: Reakcje obronne przed owadami koników polskich w warunkach pastwiska i rezerwatu leśnego. Mat. Konf. Nauk. Biologia i hodowla zachowawcza konika polskiego. Popielno. s. 29-34. 1995.

5. Kamieniak J., Sapuła M., Budzyńska M., Hetman M., Brejta M.: Dzienna aktywność koni huculskich na pastwisku. *Annales UMCS. Sectio EE.* vol. XX Lublin. s. 235-241. 2002.
6. Kaleta T.: *Zachowanie się zwierząt. Zarys problematyki.* Wyd. SGGW. Warszawa. 2003.
7. Łuszczynska M., Jaworski Z.: Obserwacje dotyczące behawioru społecznego u źrebiąt konika polskiego z uwzględnieniem rankingu socjalnego ich matek. *Roczniki naukowe PTZ 1.* s. 157-165. 2006.
8. Sadowski B.: *Biologiczne mechanizmy zachowania się ludzi i zwierząt.* Wyd. PWN Warszawa. 2001.

GROOMING BEHAVIOUR IN HUCUL HORSES KEPT IN A SINGLE MALE GROUP

Summary

Researches were preformed in Hucul horses herd kept in a single male group. The herd – stallion and mares with foals stayed on pastures all year, did not use rooms but only natural protections (shrubs, trees). During investigations grooming behaviour was observed as well as its type and frequency. Observed forms of grooming were connected with keeping skin clean and removing annoying external parasites (biting insect). These were: rubbing (on the fences, shrubs, trees), mud baths, mutual nipping and rolling. Frequency intensification of grooming behaviour occurrence was observed in spring time and summer time, whereas in winter time it was noticed occasionally.

Key words: Hucul horses, single male group, grooming behaviour